

Retorn al front més extens i desconegut

Dues obres ens porten el front més extens i desconegut de la Guerra Civil, el del Segre i la Noguera Pallaresa. Són una guia per les restes bèl·liques del Pallars i una completa història militar del front, obra de recerca i divulgació.

L impacte de la batalla de l'Ebre, la batalla que ensorra definitivament la República, ha fet oblidar, per la intensitat dels combats i per l'alè mític i romàntic que li va donar la presència de les Brigades Internacionals, que durant deu mesos els enfrontaments més sagnants es van produir en un sol front, el del Segre i la Noguera Pallaresa,

amb Lleida inclosa. Les imatges d'aquests combats i les nombroses restes de les fortificacions van caure en l'oblit. Fins i tot, quan es pensa en Lleida, es pensa en els bombardeigs que va patir, però no en la batalla de Lleida, casa per casa, del 31 de març al 3 d'abril del 1938, ni que el front –al riu– va quedar estabilitzat, durant nou mesos, a la mateixa la ciutat.

Dos llibres han aparegut per rescatar les imatges de la guerra i de les restes que hi perduren. Un detalla tots els enfrontaments i l'altre proposa unes rutes a peu per seguir-hi els nius de metralladores, búnquers, torres de defensa i trinxeres –trinxeres construïdes en pedra–, un patrimoni que es troba sovint intacte, seixanta-vuit anys després.

La guia és el recull de Cossetània, il·lustrat amb fotografies actuals i mapes, *25 excursions pel Front del Pallars*, de Joan Ramon Segura, VI Premi Vértex de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. El marc geogràfic de l'obra segueix la línia del front des de la frontera, a l'altura de la muntanya del Mont-roig, fins a la desembocadura de la Noguera Pallaresa al Segre. La guia en completa una altra apareguda l'any passat, *Itineraris excursionistes pel Front del Segre* (Pagès Editors), de Lluïsa Huguet.

Joan R. Segura fa una crida: les restes són un immens patrimoni que està a punt de malmetre's enmig de l'oblit. Impressiona: hi ha turons amb xarxes de búnquers i trinxeres comunicades per llargs passadissos de formigó, i extenses trinxeres parapetades.

Les batalles del Segre i la Noguera Pallaresa, publicat per Pagès Editors, recorda, com diu el subtítol, que els enfrontaments d'abril-desembre del 1938 van ser *L'atac final contra Catalunya*. És un llibre d'història militar que reivindica la importància d'aquests combats, considerats secundaris per alguns.

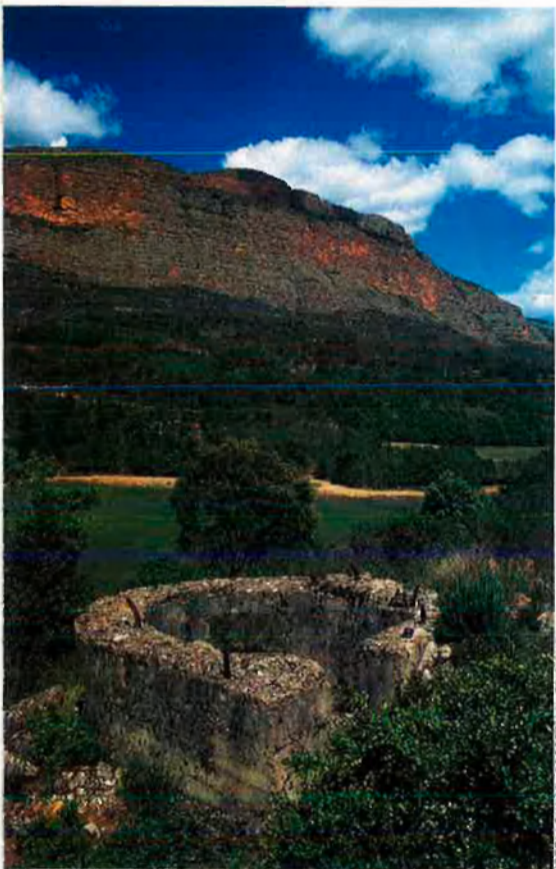
"De secundaris, res, com s'ha dit", comenta Josep Tarragona Castells, escriptor, periodista i historiador, un dels quatre autors del llibre. "La tendència de gairebé tots els historiadors –diu Tarragona– ha estat la d'imaginar els deu mesos de guerra d'aquest front com una mena de preàmbul a la tragèdia de l'Ebre. Així, sembla ben bé com si els centenars de quilòmetres de fortificacions i trinxeres que s'estenien des de la frontera francesa fins a Mequinensa fossin tan sols una part del territori que calia vigilar, però sense ganes que esdevingués un veritable front de combat. El cert és que hi va haver molts morts i molts combats sagnants i que la República i el bàndol franquista hi van acumular més efectius que no pas els que havien utilitzat en tota la batalla de Terol o els que mobilitzaren a l'Ebre. En aquests enfrontaments van lluitar gairebé 200.000 homes per a cada bàndol."

El llibre és il·lustrat amb fotografies de la guerra inèdites o poc conegudes, recollides de fonts diverses, i fotografies actuals. De gros format, fa més de 300 pàgines. Diversos mapes en color indiquen quina era la posició de cada exèrcit en les diverses fases bèl·liques.

Amb Josep Tarragona, han redactat els textos Pol Galitó, geòleg; Manuel Gimeno, especialista en la Guerra Civil a les terres de Lleida i el Pirineu, i l'historiador Rodrigo Pita, el més gran de tots, nascut a Lleida el 1927, especialista en història antiga i medieval però que també coneix, sovint de primera mà, els esdeveniments de la guerra a Lleida i el Baix Segre.

El llibre relata els fets històrics, les tàctiques militars i les capacitats d'armament. En l'apèndix s'explica, a través del text i de les magnífiques fotografies, com eren els uniformes de cada exèrcit i quin armament feien servir.

"L'obra –ens comenta Josep Tarragona– s'emmiralla en els llibres anglesos d'història bèl·lica, de forta tradició." És una tradició que a casa nostra no tenim.

Búnquer al peu dels cingles de Pessonada. Foto de la coberta de la guia de J. R. Segura.

Dues fotos inèdites de l'Arxiu Pol Galitó. Soldats nacionals a Vilanova de Meià, el 27 de desembre del 1938. A la dreta, un grup de milicians, descansant a Osca. A sota, el pont de Fraga, volat pels republicans, retratat per l'exèrcit franquista. Són imatges del volum de Pagès Editors.

La imatge de guerra secundària ha estat segurament alimentada, consideren els autors, pel captivament de Franco mateix, en fer avançar primer les seves tropes a corre-cuita des d'Aragó per, després, obligar-les a fer una deturada que a molts els va semblar absurda, ja que tothom pensava que les tropes nacionals tenien la conquesta de Catalunya a tocar dels dits.

Franco va decidir aturar-se contra el parer de gairebé tothom. Alguns pensen que ho va fer per allargar l'angoixa dels catalans. Els autors no pensen pas així i hi defensen causes d'estratègia militar.

Les línies d'abastament i comunicació s'allargarien massa i no podrien resistir un contraatac republicà. Però n'hi havia una de segona, l'existència del "perill francès". Els espies havien informat Franco d'una hipotètica invasió francesa si les tropes republicanes s'ensorraven a Catalunya. El cap de l'exèrcit francès tenia el pla estratègic elaborat i les tropes, a punt de passar la frontera.

De totes maneres, els quatre autors consideren que Franco va cometre un error estratègic en no entrar a Catalunya el 1938. Ho hagués pogut fer fàcilment perquè les tropes republicanes no havien tingut temps de refer-se de la derrota del front d'Aragó.

El llibre és, per tant, de divulgació i de tesi. Però en remoure arxius en cerca de papers i documents gràfics, gairebé sense voler l'investigador troba sempre una informació que desmenteix versions acceptades per tothom. També ha estat aquest el cas.

Sempre s'havia cregut que la idea de buidar la presa de Camarasa, en mans dels nacionals, per provocar riudes que s'enduguessin els ponts provisionals i les barques dels republicans, riu avall, havia estat de l'enginyer Charles Smith, que havia fugit quan la FAI s'havia apoderat de les centrals elèctriques i que el 1938 havia tornat, possiblement cridat pels franquistes, ja que coneixia bé el sistema de control de les comportes.

"Doncs bé -diu Josep Tarragona-, ell, en efecte, buidava les comportes, però la idea no va ser pas seva. Hem descobert que venia directament dels quarters generals de Franco i de l'Exèrcit del Nord del general Dávila, on hi havia uns quants enginyers que s'havien pas-

sat al bàndol nacional, com els catalans Manuel de Senillosa i Gayolà i Santiago Gosé, lleidatà, i que es coneixien perfectament els pantans. Les ordres de buidatge venien de l'alt comandament. L'enginyer britànic, però, se'n va apropiat la paternitat sense manies i fins i tot va declarar que havia ajudat Franco a guanyar la guerra."

El llibre demostra també que alguns mites són falsos o matisables. Així, hi veurem que el Campesino no va comportar-se precisament com un heroi militar a la ciutat de Lleida o que les tropes d'elit marroquines només ho cren quan trobaven poca resistència.

Lluís Bonada